

Tekst jednolity

**Załącznik nr 4 do Zarządzenia
Nr 13/16 z dn. 15.03.2016 r.**

Program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej

1. Słownik pojęć

- 1) Program ochrony – program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej,
- 2) Program hodowlany – Krajowy program hodowlany dla rasy polskiej czerwono-białej
- 3) Instytut – Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, podmiot upoważniony Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do koordynacji lub realizacji programów ochrony zasobów genetycznych zwierząt,
- 4) PFHBiPM – Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka - podmiot prowadzący księgę hodowlaną bydła rasy polskiej czerwono-białej oraz ocenę wartości użytkowej,
- 5) Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powołaną zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 7/15 z dnia 23.03.2015 r.

2. Historia rasy

Bydło rasy czerwono-białej (czb) było hodowane na terenie Europy Zachodniej od XIII wieku. Do pierwszej połowy XVII wieku bydło to dominowało wśród ras tak zwanych plamistych w nizinnych regionach Europy, później zostało wyparte przez bydło czarno-białe (cb).

Hodowla bydła czerwono-białego (czb) na obecnych ziemiach polskich jest prowadzona od ponad 100 lat. Do Polski bydło czerwono-białe zostało sprowadzone z Westfalii, Nadrenii i Wschodniej Fryzji początkowo w rejon Dolnego Śląska i Opolszczyzny, a w późniejszym okresie na teren Polski Południowej. Jak podaje Moczarski (1917) czerwony barwnik pochodzi od bydła saskiego i warunkuje zwiększoną odporność i lepsze przystosowanie do trudnych warunków środowiska. Autor ten dokonuje również podziału na bydło nizinne czarno-graniaste zwane holendrami i bydło nizinne czerwono-graniaste zwane fryzami. Runge (1921) charakteryzując bydło fryzyjskie podaje: „...odmiana ta należy do form opasowo-mlecznych, o znacznych wymionach.[...] przeciętna mleczność 3000 litrów. Mleko bywa w znacznej mierze przerabiane na sery, zależnie od pory roku 8 – 14 litrów mleka daje 1 kg sera; poszczególne krowy dają rocznie 200 – 300 kg sera...”.

Przed II Wojną Światową nieliczne stada bydła czerwono-białego znajdowały się w powiatach bielskim i cieszyńskim. Po odzyskaniu ziem zachodnich przejęto rejony, w których bydło nizinne czerwono-białe występowało w przeważającej większości (tereny województwa dolnośląskiego i opolskiego).

Po II Wojnie Światowej bydło czerwono-białe było niejednolite pod względem typu

budowy. Ze względu na budowę można było wyróżnić typ kombinowany z przewagą cech mlecznych lub mięsnych w zależności od regionu występowania. Zwierzęta w typie kombinowanym charakteryzują się dobrym wykorzystaniem paszy objętościowej uzyskując wysokie przyrosty dobowe, dlatego są preferowane przez rolników, którzy utrzymują małe stada, a nie są zainteresowani wysoką produkcją mleka. Dodatkowe dochody przynosi odchów cieląt na użytek własny. Krowy w typie dwukierunkowym mogą, przy prawidłowym utrzymaniu, osiągnąć wydajność 4000-5000 kg mleka rocznie. Dodatkową zaletą jest również korzystny skład mleka o wysokim udziale allelu kappa kazeiny B, co predysponuje to mleko do produkcji serowarskiej (wyższa o 5-7% wydajność sera i lepsza jego jakość).

Przyjęty w latach 50. ubiegłego wieku kierunek doskonalenia tej rasy dążył do uzyskania zwierząt o bardzo dobrym umięśnieniu i wydajności mlecznej na poziomie 4 000 litrów mleka. Wyniki takie można było uzyskać prowadząc pracę hodowlaną w populacji krajowej oraz używając do doskonalenia buhaje importowane z Holandii i Niemiec. Wpływ hodowli holenderskiej i niemieckiej związany z importem żywych buhajów rasy czerwono-białej potwierdzają między innymi przeprowadzone badania immunogenetyczne. Do 1970 roku w rejon Opola importowano z Holandii ponad 15 buhajów, natomiast w rejon Wrocławia 12 buhajów. W zakładach unasienniania używano również urodzone już w kraju buhajki będące synami zagranicznych buhajów - ponad 60 w województwie opolskim i 40 w województwie dolnośląskim. Użycie do rozrodu importowanych buhajów i ich synów miało istotny wpływ na zachodzące zmiany genetyczne i fenotypowe w populacji bydła czerwono-białego. Efektem prac było wytworzenie w tej rasie dominującego typu budowy tzw. kompakt. Różnicowanie w obrębie fenotypu i użytkowości mlecznej populacji bydła czerwono-białego w tych dwóch rejonach jest widoczne do chwili obecnej. Różnice wynikają z różnego sposobu realizacji programu doskonalenia tej rasy jak również utrzymywania zwierząt w odmiennych warunkach środowiskowych, w tym żywieniowych, a także wielkości stad w tych regionach. Różnice między stadami na tych obszarach wykazane zarówno w ocenie typu i budowy jak i badaniach immunogenetycznych posłużą tworzeniu rezerwy genetycznej bydła rasy polskiej czerwono-białej. Kierunek doskonalenia bydła czerwono-białego w typie kombinowanym był realizowany przez wiele lat. „Program hodowli bydła i produkcji bydłowej do 2000 roku” zakładał utrzymanie tej rasy zgodnie z następującym wzorcem rasowym: krowa - masa ciała dorosłej sztuki 600 – 650 kg, wysokość w kłębie ok. 132 cm, wydajność mleczna ok. 4500 litrów, 4,0% tłuszczu i 3,3% białka. Program zakładał możliwość użycia w dobrych warunkach środowiskowych nasienia buhajów jednostronnie mlecznych z USA i Kanady oraz Europy Zachodniej.

W latach 80. ubiegłego wieku w wielu ośrodkach hodowli zarodowej, w państwowych gospodarstwach rolnych, a także w mniejszym zakresie w gospodarstwach indywidualnych rozpoczęto zwiększanie dolewu krwi holsztyńsko-fryzyjskiej. W stacjach unasienniania zwiększyła się znacznie liczba buhajów czystorasowych lub z wysokim dolewem krwi holsztyńsko-fryzyjskiej. W wyniku krzyżowania uszlachetniającego i wypierającego uzyskano mieszańce o poprawnej budowie ciała, wyrostowe i o znacznie wyższej wydajności mlecznej, ale o gorszych cechach opasowych i rzeźnych. Znaczną poprawę odnotowano w postawie i budowie nóg oraz kształcie wymienia. Kierunki rozwoju bydła czerwono-białego i problemy związane z jego doskonaleniem były wielokrotnie dyskutowane w gronie hodowców i użytkowników tej rasy przy udziale pracowników

z różnych ośrodków naukowych i instytucji świadczących usługi na rzecz produkcji zwierzęcej. Podczas jednego z takich spotkań (lipiec 1995 r., Ośrodek Hodowli Zarodowej w Głogówku) stwierdzono, że w rejonach podgórskich i górskich wciąż pożądanym jest dwukierunkowy typ użytkowości, natomiast prowadzone prace hodowlane prowadzą do bardzo szybkich zmian w kierunku użytkowości jednostronnie mlecznej, która nie sprawdzi się w tak trudnych warunkach środowiskowych. Podjęto wówczas decyzję o opracowaniu i wdrożeniu własnego programu hodowlanego, zgodnego z życzeniami znacznej liczby hodowców bydła czerwono-białego, a także o zwiększeniu wykorzystania metody MOET (metoda superowulacji i przenoszenia zarodków). Doskonalenie rasy w kierunku jednostronnie mlecznym zachodziło szybko mimo licznych protestów hodowców i odbywało się m.in. poprzez ograniczenie dostępności nasienia buhajów o niższym dolewie krwi HF. Jeszcze do pierwszej połowy lat 90. ubiegłego wieku dolew krwi HF u bydła czerwono-białego był stosunkowo niewysoki, jednak niekorzystne ceny żywca wołowego oraz wyższa opłacalność produkcji mlecznej przyczyniły się do zwiększonego zainteresowania doskonaleniem w typie jednostronnie mlecznym.

W trudnych warunkach górskich hodowla bydła czerwono-białego bazuje nadal na materiale o niskim dolewie HF poniżej 50%. Jest to bydło w nowoczesnym typie mleczno-mięsnym (kombinowanym) i dominuje w terenach górskich i podgórskich, gdzie przeważają trwałe użytki zielone.

W hodowli bydła czerwono-białego, podobnie jak czarno-białego, nadal prowadzone jest krzyżowanie wypierające. Daje to możliwości wyboru odpowiedniego typu w zależności od możliwości gospodarstwa, w którym to bydło ma być użytkowane. Pomimo dużego postępu technologicznego i wielu zmian w rolnictwie, z całą pewnością można stwierdzić, że jeszcze przez wiele lat mleko będzie produkowane w małych gospodarstwach rolnych, o ograniczonych możliwościach intensyfikacji produkcji, wykorzystujących istniejące pomieszczenia dla bydła i miejscową bazę paszową.

Od 1 czerwca 2006 roku na podstawie decyzji Ministra Rolnictwa rozpoczęto prowadzenie księgi hodowlanej dla rasy polskiej czerwono-białej (decyzja z dnia 23 maja 2006 roku MRiRW nr 39/2006). Od 2 stycznia 2007 roku rozpoczęto realizację Programu oceny i selekcji buhajów rasy polskiej czerwono-białej w Małopolskim Centrum Biotechniki w Krasnem. 26 lipca 2007 roku została wydana decyzja Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB w sprawie wdrożenia do realizacji programu ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Bydło polskie czerwono-białe w typie kombinowanym zachowało cechy typowe dla populacji autochtonicznych. Cechami charakterystycznymi tej rasy są doskonałe przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych, duża odporność i zdrowotność, długowieczność i niewybredność w doborze pasz. Zalety te sprawiają, iż część hodowców bydła wykazuje zainteresowanie utrzymywaniem krów w tym typie. Większość z nich to hodowcy indywidualni z południowej, południowo-zachodniej i południowo-wschodniej Polski, szczególnie z rejonów: jeleniogórskiego, wałbrzyskiego i podkarpackiego, którzy utrzymują bydło mleczne w warunkach, gdzie uzyskanie bardzo dobrej jakościowo paszy jest

trudne ze względu na ukształtowanie terenu oraz warunki klimatyczne. Należy zauważyć, iż w takich warunkach środowiskowych utrzymywanie bydła o wysokim udziale genów holsztyńsko-fryzyjskich jest trudne i w większości przypadków nisko opłacalne, gdyż bydło HF mimo wysokiego potencjału genetycznego nie może go w pełni wykorzystać.

4. Cele programu

Celem programu ochrony zasobów genetycznych jest utrzymanie populacji krów rasy polskiej czerwono-białej w typie kombinowanym przydatnych do użytkowania i utrzymania w trudnych warunkach środowiskowych (głównie w rejonach Polski południowej, południowo-zachodniej i południowo-wschodniej), dążenie do utrzymania jak największej zmienności genetycznej a także odtworzenie i stabilizacja fenotypowych i genetycznych cech dawnego bydła czerwono-białego w typie użytkowości mięsno-mlecznej.

Prowadzone prace hodowlane powinny zmierzać do poprawy budowy wymienia, utrzymania odpowiedniej wyrostowości zwierząt, a także poprawy produktywności krów przy zachowaniu dotychczasowej jakości mleka i dobrego umięśnienia.

5. Historia realizacji programu

Program ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej został wprowadzony do realizacji 26 lipca 2007 roku. Populację tworzyło bydło o umaszczeniu czerwono-białym pochodzenia krajowego, które zostało wpisane do prowadzonych poprzednio ksiąg rasy czerwono-białej lub aktualnych ksiąg rasy polskiej holsztyńsko-fryzyjskiej odmiany czerwono-białej i ksiąg rasy polskiej czerwono-białej, odpowiadające fenotypowo wzorcowi rasy w typie użytkowym mięsno-mlecznym. Na początku realizacji programu ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej populacja krów wynosiła około 1700 sztuk wytypowanych na podstawie oceny fenotypu i rodowodu utrzymywanych głównie w gospodarstwach indywidualnych w rejonach Dolnego Śląska, Małopolski, Podkarpacia i Opolszczyzny. W kolejnych latach zwiększała się liczebność chronionej populacji i obecnie znajduje się ona na poziomie około 3000 krów (Tabela 1.) Początkowo w większości przypadków zgłaszane do programu krowy nie miały ustalonego pochodzenia, a o przynależności do rasy decydowała ocena eksterieru. Do 2010 roku dopuszczano przyjmowanie zwierząt bez znanego pochodzenia, na podstawie oceny zgodności z przyjętym wzorcem rasowym. Dla zwierząt o znanych rodowodach w pierwszych latach dopuszczalny udział genotypu rasy HF wynosił 50%, przy czym do programu nie przyjmowano córek pochodzących po czystorasowych buhajach HF (100% HF). W kolejnych latach obniżano dolew krwi HF kolejno do 37,5% oraz 25%. Stosowane kojarzenia krów zakwalifikowanych do programu z wybranymi buhajami pozwoliły stopniowo obniżać dolew krwi HF, mimo to w stosunku do przyjętych na początku założeń wydłużył się czas obniżania udziału obcej krwi, co wynikało z niedostatecznej ilości nasienia buhajów odpowiadających wymogom programu ochrony. Od 2014 roku dla stad zachowawczych hodowcy mają możliwość otrzymania od prowadzącego księgę planów kojarzeń, które pozwalają unikać wzrostu spokrewnienia w populacji chronionej, mimo niewielkiej liczby buhajów, a także uzyskiwać potomstwo o pożądanym niskim dolewem krwi holsztyńsko-fryzyjskiej.

Tabela 1. Liczebność stad i krów ZR objętych programem ochrony

Rok	Liczba stad	Liczba zwierząt
2008	276	1715
2009	389	2435
2010	445	3258
2011	441	3013
2012	439	3144
2013	394	3020
2014	361	3025
2015	334	3125

6. Wzorzec rasy polskiej czerwono-białej:

1. **wysokość w krzyżu:** optymalny wzrost: pierwiastki 127 - 133 cm, krowy dorosłej 134 - 138 cm, buhaj w wieku jednego roku 125 - 132 cm, buhaj dorosły 133 -142 cm;
2. **sylwetka:** kształt ciała zbliżony do prostokąta, buhaje - żebra długie, szeroko rozstawione i dobrze wysklepione;
3. **umięśnienie:** wypukłe, profile mięśni wyraźnie zaznaczone;
4. **głowa i szyja:** krowy - głowa średniej wielkości, dopuszczalna głowa cięższa, szyja średniej długości, dobrze umięśniona; buhaje - głowa mocna, szeroki pysk, mocna zuchwa, szyja mocna, średniej długości, wyraźnie zaznaczony fałd na linii gardło – podgardle – mostek;
5. **barki:** dobrze umięśnione, dobrze przylegające łopatki, wyrostki grzbietowe kręgosłupa lekko wystające ponad łopatki;
6. **klatka piersiowa:** dobrze wysklepiona, nieco szersza w części tylnej, żebra szeroko rozstawione, kości żeber zaokrąglone długie, połączone łagodnie z łopatkami;
7. **brzuch:** głęboki i pojemny;
8. **grzbiet:** szeroki i prosty, prosta i szeroka partia lędźwiowa, umięśnienie dobrze zaznaczone;
9. **zad:** lekko nachylony, długi, szeroki, dobrze umięśniony, profile mięśni zwłaszcza udowych wypukłe, prosta nasada ogona;
10. **nogi:** szeroko i równolegle ustawione, lekko skątowane, o silnej kości i wyrazistych stawach, wysoka piętka racicy, racica lekko rozwarta;
11. **wymię:** pojemne, zawieszenie tylne wysokie i szerokie, zawieszenie przednie wyraźnie wysunięte do przodu, dobrze połączone z powłokami brzuszными, o cienkiej skórze, delikatnie owłosionej z wyraźnie zaznaczonymi żyłami mlecznymi, równomiernie rozwiniętymi ćwiartkami, strzyki centralnie rozmieszczone na

ćwiartkach, pionowo ustawione, cylindryczne; wymię czyste bez dodatkowych strzyków i przystrzyków;

12. **wygląd ogólny:** harmonijna, proporcjonalna budowa, u krów o nieco lepiej zaznaczonych cechach mlecznych, lecz równocześnie o dobrym umięśnieniu, u buhajów wykazująca cechy męskie, wigor, siłę; skóra średniej grubości, pokryta błyszczącą, jedwabista sierścią, umięśnienie wypukłe, profile mięśni dobrze zaznaczone, drugorzędne cechy płciowe wyraźnie zaznaczone;
13. **umaszczenie:** niejednolite, czerwono-białe, racice ciemne.
14. **średnia wydajność mleczna** populacji chronionej powinna utrzymywać się na poziomie 4,5 - 5 tys. za laktację, przy zawartości tłuszczu ponad 4,0%, i białka ok. 3,3% .

7. Zakres prowadzenia oceny wartości użytkowej zwierząt niezbędny dla realizacji programu

7.1. Ocenie wartości użytkowej krów rasy polskiej czerwono-białej typu użytkowego mięsno-mlecznego w zakresie cech produkcji mleka podlegają krowy, które rozpoczęły pierwszą lub pierwszą znaną laktację. Ocena prowadzona jest przez upoważniony podmiot (PFHBiPM) zgodnie z obowiązującymi przepisami i obejmuje:

- 1) użytkowość mleczną,
- 2) użytkowość rozplodową,
- 3) ocenę typu i budowy z uwzględnieniem umięśnienia – dokonywaną na 20-25% pierwiastek, tak aby po każdym ojcu była porównywalna liczba córek,
- 4) ocenę cech funkcjonalnych.

Wyniki oceny gromadzone są w systemie teleinformatycznym SYMLEK.

7.2. Ocena wartości użytkowej krów rasy polskiej czerwono-białej typu użytkowego mięsno-mlecznego w zakresie cech produkcji mięsa w stadach objętych programem ochrony prowadzona będzie zgodnie z metodyką zatwierdzoną przez Grupę Roboczą po określeniu podmiotu upoważnionego do przeprowadzenia takiej oceny.

7.3. Wybrany przez Hodowcę zakres oceny użytkowej w danym stadzie nie będzie mógł ulec zmianie przez cały okres realizacji programu ochrony.

8. Określenie wielkości populacji biorącej udział w programie

Wielkość populacji biorącej udział w programie określono w Tabeli 1. w punkcie 5.

9. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do programu ochrony

9.1. Zasady wyboru i kwalifikacji krów do programu ochrony

9.1.1. Do programu ochrony są kwalifikowane krowy rasy polskiej czerwono-białej wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, które poddane są ocenie wartości użytkowej prowadzonej zgodnie z obowiązującymi przepisami i spełniają poniższe warunki:

- 1) posiadają umaszczenie charakterystyczne dla rasy oraz spełniają wymogi wzorca rasowego (pkt. 6),

- 2) są oznakowane zgodnie z przepisami Ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt,
- 3) są wpisane do księgi hodowlanej rasy polskiej czerwono-białej,
- 4) pochodzą po ojcu zakwalifikowanym do Programu ochrony,
- 5) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w pkt.10.1.

9.1.2. Kwalifikacji matek buhajów dokonuje Koordynator programu ochrony z ramienia Instytutu Zootechniki PIB na podstawie listy krów wytypowanych przez prowadzącego księgę po uzyskaniu pozytywnej opinii Grupy Roboczej. Podstawą wyboru jest analiza rodowodu, wyniki oceny typu i budowy z uwzględnieniem umięśnienia oraz wartość użytkowa. Pochodzenie wytypowanych matek potwierdzone jest badaniem DNA lub innych markerów genetycznych dokonanych przez uprawnione laboratorium. Wyniki badań są podawane w dokumentacji hodowlanej.

9.2. Zasady wyboru i kwalifikacji buhajów do programu ochrony

9.2.1. W programie ochrony użytkowane mogą być buhaje rasy polskiej czerwono-białej wyłącznie hodowli krajowej oraz spełniające poniższe warunki:

- 1) posiadają umaszczenie charakterystyczne dla rasy oraz spełniają wymogi wzorca rasowego (pkt. 6),
- 2) są oznakowane zgodnie z przepisami Ustawy o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt,
- 3) są wpisane do księgi hodowlanej rasy polskiej czerwono-białej,
- 4) w ocenie typu i budowy uzyskały ocenę minimum dobrą,
- 5) pochodzą po rodzicach biorących udział w programie,
- 6) mają potwierdzone pochodzenie badaniem DNA lub innych markerów genetycznych dokonane przez uprawnione laboratorium,
- 7) pod względem rodowodowym spełniają warunki określone w pkt. 10.1.

9.2.2. W stadach objętych programem dopuszcza się stosowanie buhajów do krycia naturalnego po uzyskaniu przez nie wpisu do księgi i zgłoszeniu na piśmie przez podmiot prowadzący księgę do Instytutu Zootechniki PIB (wraz z kopią dokumentów: zaświadczeniem potwierdzającym wpis do księgi i/lub świadectwem rodowodowym oraz wnioskiem hodowcy). Instytut na piśmie wyraża zgodę na używanie konkretnego buhaja w danym stadzie. Hodowca zobowiązany jest do poinformowania na piśmie koordynatora o wycofaniu z hodowli lub sprzedaży do innego stada buhaja, który uzyskał zgodę Instytutu. Zgoda Instytutu na użytkowanie buhaja obowiązuje tylko w stadzie hodowcy, który o nią wystąpił. Zaleca się, aby każdy buhaj był używany w jednym stadzie maksimum przez dwa lata, tak aby nie doszło do krycia w pokrewieństwie.

9.2.3. Kwalifikacji buhajów do rozrodu dokonuje Koordynator programu ochrony z ramienia Instytutu Zootechniki PIB na podstawie listy buhajów wytypowanych przez prowadzącego księgę po uzyskaniu pozytywnej opinii Grupy Roboczej.

10. Metody hodowlane

Podstawowym celem programu ochrony zasobów genetycznych bydła rasy polskiej czerwono-białej jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej prowadzone są w oparciu o ocenę rodowodu, eksterieru, wartości użytkowej.

10.1. Ocena rodowodu uwzględnia następujące wymagania:

- pochodzenie po rodzicach, dziadkach i pradziadkach urodzonych w Polsce i wpisanych do księgi rasy polskiej czerwono-białej
- w genotypie niski udział genów holsztyńsko-fryzyjskich - nie większy niż 25%.

10.2. Ocena wartości użytkowej prowadzona jest przez podmiot upoważniony przez Ministra Rolnictwa zgodnie z przyjętą metodyką.

10.3. Na podstawie analizy rodowodu, wyników oceny wartości użytkowej, oceny typu i budowy dokonuje się wyboru zwierząt:

- na matki buhajów,
- na ojców buhajów.

10.4. Przy podejmowaniu decyzji o kojarzeniach indywidualnych:

- bierze się pod uwagę spokrewnienie kojarzonych zwierząt przestrzegając zasady braku wspólnych przodków w pokoleniu rodziców, dziadków i pradziadków, a
- dla typowanych par rodzicielskich kolejnego pokolenia buhajów nie dopuszcza się spokrewnienia wyższego niż 6,25%.

Lista buhajów zakwalifikowanych do krycia krów objętych programem ochrony dostępna jest na stronie internetowej Instytutu oraz na stronie internetowej podmiotu prowadzącego księgę.

Wybierając buhaja hodowca musi brać pod uwagę wszystkie warunki programu, gdyż ponosi pełną odpowiedzialność za kojarzenia w swoim stadzie. Opracowywane dla każdego stada plany kojarzeń należy traktować jako narzędzie pomocnicze.

11. Sposób wykorzystania materiału biologicznego

Nasienie buhajów w ilości niezbędnej do realizacji programu oraz do utworzenia rezerwy genetycznej jest pobierane, przechowywane i rozprowadzane przez podmioty prowadzące działalność w zakresie pozyskiwania, konfekcjonowania, przechowywania i dostarczania nasienia, zgodnie z obowiązującymi przepisami, w uzgodnieniu z Instytutem Zootechniki PIB oraz prowadzącym księgę.

Dopuszcza się użycie nasienia buhajów rasy polskiej czerwono-białej do unasienniania krów tej rasy w stadach nie objętych programem, pod warunkiem, że nie wpłynie to na prawidłowość rozrodu w populacji chronionej.

12. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego

Od każdego buhaja zakwalifikowanego do udziału w programie ochrony pobierane i zamrażane jest minimum 200 porcji nasienia stanowiącego rezerwę genetyczną oraz odpowiednia ilość porcji nasienia niezbędna do realizacji programu ochrony i ewentualnego udostępnienia poza program. Nie dotyczy to buhajów zakwalifikowanych do krycia naturalnego.

W miarę możliwości od wybitnych krów wytypowanych przez prowadzącego księgę będą pobierane i zamrażane komórki jajowe i zarodki. Materiał biologiczny stanowiący rezerwową pulę genów deponowany jest w Krajowym Banku Materiału Biologicznego Instytutu Zootechniki PIB w Balicach.

13. Podstawy organizacyjne

Optymalny wiek krycia jałówek to 15-16 miesięcy. Nie będą przyjmowane do programu krowy kryte wcześniej niż w wieku 14 miesięcy. W przypadku zgłoszenia do programu pierwiastki, której wycielenie zakończyło się poronieniem wymagane jest dostarczenie świadectwa krycia, z którego była ta ciąża.

W przypadku zgłoszenia do programu sztuki, która po raz pierwszy wycieliła się po 36 miesiącu życia wymagane jest pisemne uzasadnienie tak późnego wycielenia. W przypadku zgłaszania do programu potomstwa z takiego wycielenia wymagane są badania DNA potwierdzające pochodzenie.

Wstępnej kwalifikacji do udziału w programie podlegają również jałówki cielne i pozostała młodzież żeńska, przeznaczone na remont stada. Jałówki, które uzyskają wstępną kwalifikację będą mogły wejść do programu po wycieleniu i objęciu oceną wartości użytkowej w miejsce zwierząt wybrakowanych lub na rozbudowę stada.

Liczebność stada zgłaszanego do programu ochrony nie może być mniejsza niż 4 krowy i większa niż 100 sztuk. W szczególnych przypadkach, gdy liczebność jest niższa niż wymagana, koordynator na pisemną prośbę hodowcy wydaje pisemną decyzję o wstrzymaniu rozwiązania umowy do czasu uzupełnienia liczebności stada.

Ostatecznej kwalifikacji nowych stad i zwierząt, zgodnie z obowiązującą procedurą, dokonuje koordynator IZ PIB na podstawie wniosku hodowcy, po zaopiniowaniu przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła. Kwalifikacji stad i sztuk kontynuujących uczestnictwo w programie dokonuje koordynator zgodnie z obowiązującą procedurą. W sytuacjach spornych decyzję o kwalifikacji zwierząt do programu ochrony podejmuje Grupa Robocza na wniosek koordynatora.

Wykazy krów zakwalifikowanych do udziału w programie są przekazywane do prowadzącego księgę, podmiotu upoważnionego do prowadzenia oceny wartości użytkowej bydła oraz do stacji unasienniania.

14. Program realizowany jest wspólnie przez:

1. Hodowcę - właściciela stada bydła rasy polskiej czerwono-białej,
2. Polską Federację Hodowców Bydła i Producentów Mleka – podmiot prowadzący księgę dla bydła rasy polskiej czerwono-białej oraz ocenę wartości użytkowej,
3. Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

4. Podmioty prowadzące działalność w zakresie pozyskiwania, konfekcjonowania, przechowywania i dostarczania nasienia,

Zasady wzajemnej współpracy pomiędzy PFHBiPM a Instytutem określa porozumienie.

Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady uczestnictwa określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą - właścicielem stada, a Instytutem Zootechniki PIB, który koordynuje program ochrony zasobów genetycznych. Niniejszy program ochrony jest integralną częścią umowy, których postanowień hodowca zobowiązuje się bezwzględnie przestrzegać.

W przypadku naruszenia zasad zawartych w programie ochrony, w tym również używania w rozrodzie buhaja niedopuszczonego do udziału w programie, koordynator udziela pisemnego upomnienia hodowcy, natomiast w przypadku rażącego naruszenia zasad rozwiązuje umowę z hodowcą w trybie natychmiastowym. Hodowcy przysługuje odwołanie w terminie 14 dni od dnia otrzymania decyzji.

W celu rozwoju hodowli bydła rasy polskiej czerwono-białej realizatorzy programu prowadzić będą działania w kierunku promocji walorów tego bydła, a także propagowania jego chowu, przede wszystkim w gospodarstwach ekologicznych i agroturystycznych oraz na obszarach chronionego krajobrazu.

15. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania programu

Nadzór merytoryczny nad realizacją programu ochrony sprawuje Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powoływana i działająca przy Instytucie Zootechniki PIB, która przeprowadza okresową (co roczną) ocenę efektywności programu w odniesieniu do zwiększenia i utrzymania liczebności populacji oraz opiniuje przedstawiane przez prowadzącego księgi listy matek buhajów oraz buhajów przeznaczonych do rozrodu w stadach objętych programem.

Zwierzęta, które zostały zakwalifikowane do programu ochrony przed wejściem w życie zarządzenia Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 13/2016 w dalszym ciągu objęte są ochroną, natomiast hodowców obowiązuje przestrzeganie Programu ochrony zasobów genetycznych niniejszej treści.

Opracowanie programu:

Dr inż. Ewa Sosin-Bzducha

Dr inż. Anna Majewska

Mgr Grażyna Jendrysiak-Lipietta

Program jest modyfikacją Programu z 2007 roku, który został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła działającą przy Instytucie Zootechniki PIB oraz przyjęty przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniu w dniu 25 października 2006 roku. Późniejsze zmiany związane z wdrażaniem programów rolnośrodowiskowych zostały przyjęte przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła działającą przy Instytucie Zootechniki oraz przyjęte przez Radę Naukową IZ PIB. Kolejne zmiany zostały przyjęte przez Grupę Roboczą w dniach 16 stycznia 2009 r., 9 grudnia 2009 r. i 16 czerwca 2010 r. oraz zaakceptowane przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniach w dniach 22 kwietnia 2009 r. 24 listopada 2010 r. oraz 18 marca 2011 r.

Aktualnie wprowadzane zmiany zostały przyjęte przez Grupę Roboczą w dniach 11 lutego 2014 r., 16 lutego 2015 r. oraz 4 lutego 2016 r.

**Wprowadzono zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 13/16 z dnia 15.03.2016 r.**

Literatura

1. Białek G. 2001 - Bydło czerwono – białe – historia, stan obecny, przyszłość. Chów bydła, s. 19-21.
2. Felenczak A. Gil Z., Gardzina E, Ormian M., Adamczyk K. 2002 – Właściwości technologiczne mleka krów rasy czarno-białej i ich związki z polimorfizmem białek. Roczn. Nauk. Zoot., Supl., z. 17, s. 345-348
3. Filistowicz A., Żuk B., Dobicki A. 1995: Problemy związane z doskonaleniem bydła rasy czerwono-białej. Przegląd Hodowlany Nr 12. s. 5-12.
4. Gandecka E. 2005: Rasa czerwono-biała w typie ogólnoużytkowym. Biuletyn Regionalny Związku Hodowców Bydła i Producentów Mleka we Wrocławiu, s. 29-32
5. Juszcak J. 1996: Bydło rasy czerwono-białej w Polsce – stan obecny i perspektywy. Sympozjum Naukowe, 12-13 września Olsztyn. Wyd. ART., s. 12-13
6. Juszcak J. 2001: Bydło czerwono-białe zagrożenia i perspektywy rozwoju rasy. Przegląd Hodowlany NR 6, s. 16-19.
7. Kamiński K. 1995: Kierunki doskonalenia bydła czerwono-białego rys historyczny i propozycje. Przegląd Hodowlany Nr 9, s. 3-8.
8. Moczarski Z. 1917: Rasy bydła. Biblioteka Rolnicza, s. 56
9. Pawlina E. 1991: Wpływ krzyżowania bydła rasy nizinnej czerwono-białej z holsztyńsko – fryzyjską na użytkowość mleczną krów mieszańców. Rozp. Hab., nr 97 Zesz. Nauk. AR Wrocław.
10. Runge S. 1921: Rasy i zewnętrzny wygląd bydła rogatego domowego. Wydawnictwo Polskie, s. 60.
11. Sosin-Bzducha E., 2011. Wpływ rejonu występowania na pokrój bydła polskiego czerwono-białego objętego Programem ochrony. LXXVI Zjazd Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego, ss. 75.
12. Trela E. 1974: Immunogenetyczna charakterystyka bydła rasy nizinnej czerwono-białej na podstawie grup krwi i typów β -globulin (transferyn). Praca doktorska, Kraków, Instytut Zootechniki, ss. 72.
13. Trela J., Nachlik K., Czaja H., Romer J., Reklewski Z., Żarnecki A., Poczynajło S., Kwasięborski J., 1986: Program hodowli bydła i produkcji bydłowej do roku 2000, Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej, 1987, Warszawa, ss. 62.
14. Trela J., Czaja H., Kowalski A. 1995: Kierunki rozwoju hodowli bydła czerwono-białego w Polsce., Przegląd Hodowlany, 12, s. 1-5.
15. Zając-Mazur M., 2004: Zmiany w krajowej populacji bydła czerwono-białego, Wiad. Zoot. R XLII, nr 2, s. 9-13.